

U sjećanje Antunu Travirki

dr. sc. Antun Travirka
(Čepin, 22. veljače 1945. – Zadar, 19. siječnja 2016.)

Vijest da je u 71. godini života preminuo prijatelj i kolega dr. Antun Travirka, bila je od onih vijesti koje vam na prvu zvuče nevjerovatno. Naravno da u svaku neutralno sročenu vijest o nečijoj smrti ni blizu ne stane jedan život, sudbina, karakter i sve ono što kao suptnici u vremenu znamo o njoj. A Antun je bio od onih koloritnih osoba koji je prostor prijateljevanja i življenja ispunjavao vedrom životnošću, koja s osmijehom, ponekad i grohotnim, prolazi onom sjenovitom stranom ulice života, koja nam izgleda ozbiljna, teška, sumorna, ponekad bezizlazna. Teško da ste tog našeg fleneura, Balzac bi rekao gastronomu oka, Fournel nazvao hodajućim fotoaparatom, tog *connaisseur* koji je o svemu znao sve ili, u navodnike - barem, imao svoje mišljenje, mogli zateći nespregnog. Njegove opaske, njegovu eruditsku retoriku pomiješanu s pajtonovskim „And Now for Something Completely Different”, mogli ste slušati otvorenih ustiju i svakako niste mogli svrstati u neki tipski okvir. Bio je veći i širi, kako bi se i sam duhovito autoportretirao, od biografskih podataka koji ga smještaju bilo u muzejsku, bilo u akademsku zajednicu, kojima je nepodijeljene lojalnosti pripadao.

Na pozadu likovne kulture Zadra, bez imalo pretjerivanja, bio je najsjajnija osobnost muzejsko-galerijske scene, već i po tome što se je najznačajnijim izložbama nacionalnog i međunarodnog karaktera *Plavim salonom* i *Čovjekom i more*, izborio za to da se likovni Zadar deprovincijalizira i učini prepoznatljivim toposom na likovnoj karti Hrvatske.

Ako Zadar i nije grad posebno žive likovne djelatnosti, ako mu je umjetnički potencijal malen, dijelom i zbog nesretne povijesne sudbine raseljavanja, doseljavanja, uništenja i mučnog pridizanja iz ratnog pepela, Antunov rad pokazao je da i u maloj sredini ne treba raditi popuste provincijalizmu, nego joj ponuditi zrcalo u kojemu će se sredina ogledati, uspoređujući se s najvišim domaćim i svjetskim dosezima. *Plavi Salon*, *Čovjek i more* i *Salon mladih* izložbe su, da tako kažemo, visokog rejtinga, koje su zamrle, rekao bih, kao da ih nikada nije ni bilo, prekrivene ignorancijom grada koji ih je zaboravio.

Znanstveni rad Antuna Travirke umnogome je obilježen doktorskom tezom o likovnoj kulturi Zadra tijekom druge austrijske vlasti, kao i njegovim zadnjim sinteznim tekstom na istu temu iz 2011. godine u ediciji *Prošlost Zadra IV – Zadar za austrijske uprave*. Bez zagriženosti povjesničara odanog suhim činjenicama iz kojih se ne da sagledati cjelina fenomena, Antunov rad ujedno je kritički zdrav pogled na to što smo i tko smo bili, sasvim u duhu njegove prirode rušitelja kampanilističkih mitova.

Zadar, dakle, kao periferija Carstva, grad krute i stroge birokracije, transmisija centralizirane uprave, činovnički grad gdje se je dolazilo privremeno i po kazni. U Beču se nekada, ako je netko nešto „zaribao”, znalo reći da mu slijedi premještaj u Galiciju ili Dalmaciju. Naselivši se u najamne činovničke stanove na rivi, ti su nevoljnici, pri petrolejskom svjetlu, uvečer pisali molbe za premještaj. Unatoč nostalgичnom žalu za gospodskim Zadrom, koji su podržavali krugovi iseljenog talijanskog stanovništva, Zadar je, navodi Travirka, zapravo bio prometno, gospodarski, kulturno i na svaki drugi način izolirani grad, čak i u okolnostima u cjelini zaostale regije, u kojoj je ipak bilo vitalnih sredina, poput one splitske. Svodeći svoj grad u realne mjere, Antun Travirka svakako nije pobrao pljesak domaćih kampanilista, ni hvale onih koji, dodajući gradu po koje tisućljeće, misle da je on time veći i značajniji.

Moja dugogodišnja suradnja s Antunom na znanstvenom projektu *Likovna umjetnost i likovna kultura 19., 20. i 21. st. u Dalmaciji*, dala je vrijedne rezultate koji su poslijedovali obranjenom doktorskom disertacijom, monografijama Alfreda Petričića, Ivana Palčića, Dominika Škunce, tekstom o fotografskom albumu umjetničkih djela Franje Salgheti Driollija u istoimevoj monografiji, velikom izložbom *Fotografija u Zadru*, sudjelovanjem u projektu *Čovjek i more* i udjelom u monografiji izložbe, a ne zaboravimo i niz kulturno-povijesnih vodiča koji su bili obol autora popularizaciji umjetnosti. Poseban doprinos Antuna Travirke bili su uređivački poslovi na brojnim monografijama, knjigama i zbornicima, gdje je iskazivao posebnu sklonost za voluminoznost izdanja i svojevrsni enciklopedijski pristup uređivanju publikacija. Ako njegova znanstvena djelatnost i nije u tolikoj mjeri obimna, i iz razloga relativno kasnog zapošljavanja na Sveučilištu, nakon što je dva desetljeća vodio Galeriju umjetnina, njegovi su doprinosi, poglavito iz perspektive muzejsko-galerijskog djelovanja i istraživanja na Sveučilištu, urodili plodom, rekao bih, sretnog spoja teorije i prakse.

U nekoliko intervjuua koje sam s Antunom vodio u novinama i to upravo u godinama pred kraja rata i neposrednog poraća, sjećam se da se i u tim teškim godinama nije libio upozoravati na srozavanje ukusa, odumiranje likovnog potencijala grada, odlasku umjetnika u druge prosperitetnije sredine. Upozoravao je, također, na jednak medijski i politički tretman minornih i kapitalnih projekata u kulturi. Žal dugogodišnjeg voditelja Galerije umjetnina za galerijom kao samostalnom ustanovom, također je bio lajtmotiv njegovih kritičkih promišljanja. Sjećam se da je 1996. u razgovoru koji smo vodili za lokalne novine, govorio o zadarskoj likovnoj pustinji koja

nije samo proizvod ratnih nedaća, nego nepoticajnosti sredine koja je proizvela izlagačku apstinenciju onih slikara i kipara koji su ostali u Zadru i s njim dijelili samo onu lošu stranu javnog nerazumijevanja i ignorancije.

Upućeni jedan na drugog i zbog prirode posla, jednako u Galeriji kao i na Odjelu za povijest umjetnosti, ne mogu ne spomenuti, a to će posvjedočiti svatko tko se je tu zatekao, da je Antunov način rada i komunikacije bio izvan svake „samrtne ozbiljnosti” struke. Od njega niste mogli čuti ništa suhoparno, pa čak ni obični podatak o umjetniku ili događaju, a da to nije bilo kolorirano bujnim kontekstom svega onoga što ne stane ni u jedan udžbenik ni akademsku raspravu. Obdaren velikom erudicijom, kojom nije umarao sugovornika, upleo bi je u višestrano rasvjetljavanje fenomena, da bi vam pred očima prolazile žive slike, od privatnosti do javnosti, koje i čine ukupnost nekog umjetnika ili nekog povijesnog i umjetničkog događanja. Pristup studentima nije bio samo očinski pokroviteljski i defrustrirajući, nego i zabavljajući u najboljem smislu, proistekao iz iznimnog dara za živopisno izlaganje, pa se često od njih moglo čuti da im je ono što su od profesora naučili ostalo za cijeli život, dok bi znanje iz drugih izvora brzo bilo zaboravljeno.

Smrt bliskih osoba uvijek nas zatekne nespremnima. Tako je bilo i s viješću o smrti prijatelja, mentora i suradnika dr. sc. Antuna Travirke. S Antunom počela sam stručno surađivati 1995. god., kada sam ga naslijedila na mjestu voditelja Galerije umjetnina Narodnog muzeja Zadar, a stručna suradnja ubrzo je prerasla u prijateljski odnos i nesebično mentorstvo. Bez njegove pomoći i savjetovanja moj bi galerijski put bio mnogo teži.

Radeći kao voditelj Galerije umjetnina Narodnog muzeja od 1978. do 1995. njegova ga je erudicija, znatiželja, živost duha i susretljivost učinila suradnikom ili savjetnikom i na projektima drugih odjela muzeja: Etnološkog odjela, Prirodoslovnog odjela i Muzeja grada Zadra.

U likovnom životu grada bio je najizrazitija osobnost, osobito, pak, kao organizator i autor koncepcije punih 20 godina dviju najznačajnijih bijenalnih, potom trijenalnih izložbi: *Plavog salona* i *Čovjeka i mora*, koje su upisale Zadar u likovnu kartu Hrvatske i fotografsku kartu svijeta.

Šetajući danas zadarskim ulicama, posjećujući Sveučilište ili Narodni muzej, nažalost nećemo više biti svjedocima jedne osebuje pojavnosti onog starog već gotovo izumrlog soja erudita koji su, poput Antuna, svoje znanje, izvan svake suhoparnosti, znali odjenuti u ruho ležernosti i upravo urnebesne duhovitosti. Ništa nije bilo toliko visokoparno znanstveno ili životno ozbiljno, a da ne bi bilo ispričano Antunovom ironijom koja liječi svojim pučkim protuotrovom ceremonijalnosti i akademskoj uštogljenosti. I po cijenu da me se proglasi patetičnim ponavljačem uvijek iste Matoševe misli, ne mogu opet ne posegnuti iz matoševskog bunara rezignacije i tužan događaj Antunovog odlaska, ne pratiti Matoševom izjavom nad Steinerovim otvorenim grobom, da je i opet hrvatska smrt imala više ukusa od hrvatskog općinstva. To jest da je i opet pod okrilje vječnosti uzela onoga iza kojega ostaje najveća praznina u našim životima. Naravno, u duhovitom Antunovom kalamburu, tu bi prazninu on pripisao razmjeru svoje korpulentne pojave, ma što mi mislili o upražnjenom prostoru duha koji za njim ostaje.

Vinko Srhoj

Kada se zaposlio u Narodnom muzeju, naslijedio je te dvije izložbe pokrenute, kako je sam rekao, pomalo bizarno, u okviru Međunarodnog sajma ribarstva, a zahvaljujući, kako je isticao, vizionarskom duhu direktora sajma Marijana Rakvina i velikom doprinosu dvaju Zadrana, majstora umjetničke fotografije Zvonimira i Ante Brkana.

Obje su izložbe prvi put održane 1957. u prostorijama godinu dana ranije osnovanog Filozofskog fakulteta. Kolika je bila njihova važnost govori i činjenica da su bile upisane u Statut grada Zadra. Za vitalnost, međutim, zadarske međunarodne izložbe fotografije valja zahvaliti njezinu organizatoru, Galeriji, prije svega Antunu Travirki koji je u kriznim razdobljima za izložbu znao naći načina prilagoditi se novim okolnostima. Spomenut ću dva primjera. Kada je revijalni koncept izložbe došao u pitanje zbog ogromnog broja prispjelih fotografija, odnosno financijskih teškoća, Antun je odlučio

prijeći na autorski tip izložbe, predstavljajući izabrane fotografe u formi mape od 15 radova uključivši, od 12. salona, i fotografiju u boji.

Tako je izložba postala mjesto dodira fotografa iz cijelog svijeta i mjesto promocije hrvatske fotografije. Tu su se mogli sreći najugledniji svjetski fotografi: M. Riboud, J. Dieuzaide, R. Gibson, L. Clergue i mnogi drugi.

Kada je tijekom Domovinskog rata izložba ponovno dovedena u pitanje, A. Travirka, u vrijeme dok je bjesnio rat u Hrvatskoj 1991., koncipirao je *Čovjek i more* fotografijama dostupnima u Hrvatskoj, s dvije retrospektive: one zadarskoga fotografa Zvonimira Brkana i zagrebačkog Nenada Gatina, a s 3. izložbom pod nazivom „Hrvatski Jadran – gradovi i spomenici”, iz poznate firentinske fotografske kuće Alinari u zadarskim zbirkama, sačuvao je međunarodni karakter izložbe.

Mnogi od vas sjetit će se kasnog ljeta 1995. godine, svega 15 dana nakon akcije Oluja, kada je Antun otvorio 14. trijenale *Čovjek i more*, kao prvu likovnu manifestaciju nakon Domovinskog rata.

Njegova zamisao o festivalu fotografije u Zadru, najavljen na 15. vrlo opsežnom *Čovjeku i moru*, ostvarenom u poslijeratnom zanosu koji je obećavao, nalik onome u Arlesu, nažalost nije se ostvarila. Galerija je zbog potpune dotrajlosti zatvorena, a *Čovjek i more* prestao je postojati, dobivši epilog u izložbi kojom je obilježena njegova 50. godišnjica i u monografiji, u kojoj je i Antun bio jedan od urednika i autora, a kakvu nemaju ni poznatiji fotografski saloni.

Brojne su autorske i monografske izložbe kojima je voditelj Galerije obilježio najbolje godine zadarske likovnosti od 70-ih do 80-ih godina prošlog stoljeća. Tako je i izložbu slikarstva *Plavi salon* konceptijski osuvremenio pretvorivši je od revijalne izložbe suvremene umjetnosti u problemsku i tematsku. Na primjer: *Figuracija u*

slikarstvu 70-ih, Refleksije nadrealizma u jugoslavenskom poslijeratnom slikarstvu, Medijska kultura i suvremena likovna praksa. Potom tu je i kapitalni projekt o zadarskoj fotografiji, izložba održana u dva turnusa u Galeriji, koja je obuhvaćala zadarsku fotografiju od početka u XIX. st. do naših suvremenika, predstavivši tako prvih 100 i zadnjih 50 godina zadarske fotografije.

Svakako moram istaknuti i monografsku izložbu *Likovno stvaralaštvo u Zadru od 1945. do 1992. godine*, katalog koji je neprocjenjiv izvor podataka o likovnom životu grada.

Da ne spominjemo organizaciju retrospektivnih i monografskih izložbi umjetnika s područja bivše državne zajednice, s osobitom pažnjom prema hrvatskoj likovnoj sceni, potom preuzimanje organizacije Salona mladih zadarskih umjetnika. Pritom osobito ističem njegov kritički odnos ali i poticanje suvremenog zadarskog likovnog stvaralaštva, tematske izložbe iz fundusa koje su (zbog nedostatka prostora) zamjenjivale stalni postav, od kojih je posljednju *Hrvatsko slikarstvo i kiparstvo XIX. I XX. st.*, otvorenu 1997., također osmislio Antun Travirka.

Umjetničko opismenjavanje sredine kao i stvaranje kriterija da se u likovnosti i fotografiji uspoređujemo s najvišim dometima drugih sredina, među najvećim su zaslugama Antuna Travirke, ili kako bi to rekao Abdulah Seferović: „Taj stručnjak goleme erudicije, radne energije i izrazitog afiniteta za fotografiju... zajamčio je fotografiji u Zadru do današnjih dana najviši strukovni i galerijski standard.”

Njegova će nezamjenjiva osobnost, erudicija, širina, kultiviranost duha i susretljivost, zauvijek ostati u sjećanju onih koji su ga poznavali, kao i u kulturnoj memoriji ovoga grada.

Ljubica Srhoj Čerina